

<https://doi.org/10.59546/18290744-2025.10-12-88>

ԱՆԱՀԻՏ ԱՆՏՈՆՅԱՆ

*ՀՀ Կոտայքի մարզի առաջին աստիճանի
ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր*

ANAHIT ANTONYAN

*Judge of the general jurisdiction court of first instance of
Kotayk Region of the RA*

АНАИТ АНТОНЯН

*Судья суда общей юрисдикции первой инстанции
Котайкской области РА*

ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԻ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՇՐՋԱԴԱՐՁԻ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՍՈՒԲԵԿՏԱՅԻՆ ՆԱԽԱԴՐՅԱԼՆԵՐԸ

THE ESSENCE OF THE PROCEEDINGS ON THE REVERSAL OF THE EXECUTION OF A JUDICIAL ACT AND THE SUBJECTIVE PREREQUISITES OF THE PROCEEDING

СУТЬ ПРОИЗВОДСТВА О ПОВОРОТЕ ИСПОЛНЕНИЯ СУДЕБНОГО АКТА И СУБЪЕКТИВНЫЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ПРОИЗВОДСТВА

Ներածություն

Սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանությունը ենթադրում է ոչ միայն դատարան դիմողի կողմից վարույթ նախաձեռնելուն, այլև գործով սահմանված կարգով ներկայացված պահանջների բավարարման վերաբերյալ վերջնական դատական ակտով հաստատված իրավունքը իրացնելու հնարավորություն: Հայցը կամ դիմումը քաղաքացիական վարույթի հարուցման հիմք է և կանխորոշում է վարույթի բովանդակությունն ու հիմնական ուղղվածությունը, իսկ դատարանի վերջնական դատական ակտն արտացոլում է դատավարության արդյունքները: Դիմելով դատարան՝ հայցվորն ակնկալում է, որ դատարանը կկայացնի բավարարող դատական ակտ, որով իր համար կսահմանվի կամ կճանաչվի որոշակի իրավունք, կհաստատվի որոշակի փաստ և այլն: Ըստ էության, վերջնական դատական ակտն իրավունքի սուբյեկտների սուբյեկտիվ իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությանն ուղղված ակտ է:

Դատական պաշտպանության իրավունքը կիրառելի է ինչպես հայցային, այնպես էլ քաղաքացիական դատավարության տարբերակված ձևերի պարագայում, որպիսի պայմաններում դատարանը վարույթային քաղաքացիադատավարական գործողություններով իրականացնում է դիմողի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանություն:

Գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի իրավական գործողության կարևորագույն հատկանիշ է կատարելության հատկանիշը, ինչը ենթադրում է անձի՝ ակտի կատարում պահանջելու իրավունքի երաշխավորում: Ընդ որում՝ կատարում պահանջելու իրավունքը իրացվում է նաև հարկադիր կատարում պահանջելով, որն ապահովվում է դատարանի կողմից տրված կատարողական թերթի հիման վրա: Կատարողական թերթի տրամադրումը կոչված է կատարողական վարույթի միջոցով ապահովելու օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի կատարման գործընթացը, ինչն իր հերթին հանդիսանում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով երաշխավորված արդար դատաքննության իրավունքի բաղկացուցիչ մասը: Մասնավորապես՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետում ամրագրված արդար դատաքննության իրավունքը կդառնա վերացական, եթե պետության իրավական համակարգը թույլ տա, որ դատարանի՝ ի փաստ կողմերից մեկի կայացրած վերջնական, պարտադիր դատական ակտը մնա անկատար: Ավելին, եթե Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածն առանց պաշտպանության թողնի, դատական ակտերի ի կատար ածումը, ապա դա, հավանաբար, կհանգեցնի այնպիսի իրողության, որ անհամատեղելի կլինի իրավունքի գերակայության սկզբունքների հետ, որը պայմանավորվող պետությունները պարտավորվել են պահպանել Կոնվենցիան վավերացնելիս¹:

Այդուհանդերձ՝ Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտը, որը կայացվել, օրինական ուժի մեջ է մտել և նույնիսկ կատարվել է, հետագայում կարող է վերադաս ատյանի կողմից բեկանվել կամ փոփոխվել, ինչի արդյունքում, ըստ էության, կվերանա այդ ակտով սահմանված որոշակի իրավունքը: Հետևաբար՝ յուրաքանչյուր դեպքում, երբ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով (վերանայման ընդհանուր և հատուկ ընթացակարգերի դեպքում) վճռով հաստատված իրավունքը ենթարկվում է տրանսֆորմացիայի կամ դրա գործողությունը դադարում է, առաջանում է վճռի կատարման ամբողջական կամ մասնակի շրջադարձի արդյունավետ կառուցակարգի ներդրման և կիրառման անհրաժեշտություն: Ուստի՝ մինչև վճռով հաստատված իրավահարաբերության կամ դրա բովանդակությունը կազմող իրավունքի կամ պարտականության իրացումը եղած իրադրության վերականգնման ընթացակարգերի գործառությանն առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը դառնում է արդիական և համակարգային վերլուծության ենթակա հարց:

Հիմնական հետազոտություն

Հարկ է ընդգծել, որ օրենսդրական միակ կարգավորումը, որը վերաբերում է դատական ակտի կատարման շրջադարձին, տեղ է գտել «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» օրենքում: Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում այս հարցի կարգավորման վերաբերյալ որևէ դրույթ առկա չէ: Այսպես.

«Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ եթե ի կատար ածված վճիռը բեկանվել է և կայացվել է հայցը լրիվ կամ մասնակի մերժելու մասին նոր վճիռ, կամ գործի վարույթը կարճվել է, կամ հայցը թողնվել է առանց քննության, ապա դատարանը կայացնում է դատական ակտ՝ գույքը պարտապանին լրիվ կամ մասնակի վերադարձնելու մասին՝ նոր դատական ակտին համապատասխան:

«Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի՝ վերոհիշյալ նորմի բովանդակությունից հետևում է, որ դատավարական իմաստով դատարանի ի կատար ածված

¹ Տե՛ս, Բուրդոմն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 07.05.2002 թվականի վճիռը, կետ 34, Հորնսթին ընդդեմ Հունաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 19.03.1997 թվականի վճիռը, կետ 40:

վճռի կատարման շրջադարձի հարց կարող է լուծվել, եթե՝

- առկա է դատարանի ի կատար ածված վճիռ, և

- դատարանի ի կատար ածված վճիռն իրավասու դատական ատյանի կողմից բեկանվել է և կայացվել է հայցը լրիվ կամ մասնակի մերժելու մասին նոր դատական ակտ, գործի վարույթը կարճվել է, կամ հայցը թողնվել է առանց քննության:

Սահմանադրական դատարանն իր 28.06.2013 թվականի ՍԴՈ-1102 որոշմամբ արձանագրել է հետևյալը. «Նյութական-իրավական իմաստով դատարանի ի կատար ածված վճռի կատարման շրջադարձի հարց կարող է լուծվել մասնավոր այնպիսի դեպքերում, երբ առկա են դատարանի կայացրած ակտի բեկանման (լրիվ կամ մասնակի), գործի վարույթը կարճելու, հայցն առանց քննության թողնելու՝ օրենքով նախատեսված հիմքեր, հետևաբար՝ նաև այդ ակտն ի կատար ածելու արդյունքում առաջացած իրավական հետևանքները վերացնելու (այդ ակտի կայացմանը նախորդող իրավական դրությունը, գործի հանգամանքներով պայմանավորված շահագրգիռ կողմի (տուժողի) նախկին իրավունքներն ու պարտականությունները վերականգնելու) իրավական անհրաժեշտություն: Այսինքն՝ դատարանի ի կատար ածված վճռի կատարման շրջադարձի նպատակն արդար և արդյունավետ արդարադատության իրականացման (արդարադատության նպատակների իրականացման) ապահովումն է, իսկ օբյեկտը՝ գոյքային իրավունքն է և դրանով պայմանավորված կողմերի՝ միմյանց հանդեպ ունեցած իրավունքներն ու պարտականությունները, դրանց իրացման իրավաչափությունը՝ քաղաքացիաիրավական տվյալ վեճի շրջանակում: Այսինքն՝ վճռի կատարման շրջադարձի ինստիտուտի կիրառմամբ պետությունը, ի դեմս իրավասու դատարանի, նպատակ ունի կատարելու անձանց սեփականությունը պաշտպանելու (այդ թվում՝ այլոց ապօրինի գործողություններից) իր պոզիտիվ պարտականությունը, որը նաև արդարադատության իրականացման հիմնական խնդիրներից է: Այսպիսով, Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ դատարանի ի կատար ածված վճռի կատարման շրջադարձի ինստիտուտը կարևոր երաշխիք է ՀՀ Սահմանադրության ինչպես 8-րդ, 18-րդ և 19-րդ, այնպես էլ այլ հոդվածներին համապատասխան անձանց իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության առումով (...):»:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն արտահայտել է այն դիրքորոշումը, որ խախտված իրավունքների վերականգնումը պահանջում է խախտման արդյունքում տվյալ անձի համար առաջացած բացասական հետևանքների վերացում, ինչն իր հերթին պահանջում է հնարավորինս վերականգնել մինչև իրավախախտումը գոյություն ունեցած վիճակը (*restitutio in integrum*): Այն դեպքում, երբ անձի սահմանադրական իրավունքը խախտվել է օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով, այդ իրավունքի վերականգնման նպատակով մինչև իրավախախտումը գոյություն ունեցած վիճակի վերականգնումը ենթադրում է այնպիսի վիճակի ստեղծում, որը գոյություն է ունեցել տվյալ դատական ակտի բացակայության պայմաններում²:

Վճռաբեկ դատարանը ևս իմ մի շարք որոշումներում անդրադարձել է վճռի կատարման շրջադարձին՝ բացահայտելով դրա էությունը: Վճռի կատարման շրջադարձի նպատակն է դատական կարգով վերականգնել պատասխանողի իրավունքները և օրինական շահերը, որոնք խախտվել են բեկանված դատական ակտով: ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը նշել է նաև, որ վճռի կատարման շրջադարձի նպատակն է՝ վերացնել ի կատար ածված դատական ակտի իրավա-

² Տե՛ս Պապամիկալոպոպուլոսն ընդդեմ Հունաստանի (*Papamichalopoulos v. Greece*) գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի 31.10.1995 թվականի վճիռը, կետ 34:

կան հետևանքները՝ վերականգնել այդ ակտի կայացմանը նախորդող իրավական դրությունը և գործի հանգամանքներով պայմանավորված՝ վերականգնել *շահագրգիռ կողմի* խախտված նախկին իրավունքներն ու պարտականությունները³:

Մեկ այլ որոշմամբ՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ վճռի կատարման շրջադարձի վերաբերյալ դիմումի քննության վարույթի նպատակը մինչև բեկանված դատական ակտի կատարումը եղած դրությունը վերականգնելն է: Այսինքն՝ բոլոր դեպքերում խոսք է գնում բեկանված դատական ակտով որոշված, սահմանված և տրամադրված իրավունքների և պարտականությունների մասին, որոնք վերացվել են դատական ակտի բեկանմամբ⁴:

Նշված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո՝ սույն աշխատանքում անհրաժեշտ ենք համարում անդրադառնալ հետևյալ հարցերին.

- Ինչ ընթացակարգով է իրականացվում վճռի կատարման շրջադարձը:
- Ու՞մ նախաձեռնությամբ է քննարկվում վճռի կատարման շրջադարձի հարցը:

Վճռի կատարման շրջադարձի վերաբերյալ միակ ընթացակարգային նորմը ևս զետեղված է «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» օրենքում:

«Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» օրենքի 27-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Վճռի կատարման շրջադարձի հարցը լուծում է նոր դատական ակտ կայացրած դատարանը:

Եթե դատարանը չի լուծել բեկանված վճռի կատարման շրջադարձի հարցը, պարտապանն իրավունք ունի դիմել նոր դատական ակտ կայացրած դատարան:

2. Դատարանը վճռի կատարման շրջադարձի մասին դիմումը քննում է այն ստանալու օրվանից տասնօրյա ժամկետում: Պահանջատերը և պարտապանը պատշաճ ձևով տեղեկացվում են դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին: Նրանց չներկայանալն արգելք չէ դիմումի քննության համար:

3. Դիմումի քննության արդյունքներով դատարանը կայացնում է որոշում:

4. Դատարանի որոշումը կարող է բողոքարկվել:»:

Վերը նշված դրույթի բովանդակությունից բխում է հետևյալը.

1. Վճռի կատարման շրջադարձի հարցը լուծում է նոր դատական ակտ կայացրած դատարանը,

2. Դատարանը վճռի կատարման շրջադարձի մասին դիմումը քննում է այն ստանալու օրվանից տասնօրյա ժամկետում՝ դատական նիստում

3. հարցի քննարկման արդյունքում դատարանը կայացնում է որոշում, որը բողոքարկման ենթակա ակտ է:

Ակնհայտ է, որ դատական ակտի կատարման շրջադարձի հետ կապված հարաբերությունները իրենց բնույթով քաղաքացիադատավարական հարաբերություններ են: Քաղաքացիադատավարական հարաբերությունները դատարանի և դատավարության մասնակիցների գործողությունների և դրանց հետևանքների առաջացման կապակցությամբ ծագող հարաբերություններն են: Այսպիսի իրավահարաբերության սուբյեկտային կազմը ենթադրում է դատարանի՝ որպես արդարադատություն իրականացնող մարմնի առկայություն, գործին մասնակցող անձանց առկայություն, որոնք գործի ելքով ունեն նյութաիրավական և դատավարական շահ և օժտված են վարույթի շարժման վրա ազդելու իրավունքով, ինչպես նաև դատավարու-

³ Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 04.10.2013 թվականի թիվ 2-4247/2004 թ. որոշումը:

⁴ Տե՛ս թիվ ԵԿԴ/0479/02/14 քաղաքացիական գործով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 07.10.2022 թվականի որոշումը:

թյան այլ մասնակիցների առկայություն: Ակնհայտ է, որ վճռի կատարման շրջադարձի հարցի լուծումն իրացվում է սուբյեկտիվ իրավունքների դատական պաշտպանության ձևով: Այս հարցը ենթակա է դատարանի քննությանը՝ դատավարության օրենքով սահմանված ընթացակարգով: Նման վարույթի շրջանակում իրականացվում է անձի՝ մինչև իրավունքի խախտումը եղած դրության վերականգնում՝ դատավարական որոշակի ընթացակարգի կիրառմամբ: Ըստ էության, այս վարույթը Քաղաքացիական օրենսգրքի 14-րդ հոդվածով սահմանված մինչև իրավունքի խախտումը եղած դրության վերականգնման իրավունքի պաշտպանության եղանակի դատավարական անալոգն է, որն իրականացվում է դատավարական ընթացակարգի պահպանմամբ: Ընդ որում՝ դատարանի համար դատավարական ընթացակարգ սահմանող համակարգված միակ օրենսդրական ակտը Քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքն է: Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով է սահմանվում դատավարության մասնակիցների կարգավիճակը, դատավարության մասնակիցների իրավունքներն ու պարտականությունները, նիստի հրավիրման, վարման կարգերը, նիստի ժամանակի և վայրի մասին դատավարության մասնակիցներին ծանուցելու ընթացակարգը, միջնորդությունների քննարկման և դրանց արդյունքում դատական ակտերի կայացման առանձնահատկությունները, եզրափակիչ դատական ակտի կայացման ժամկետը, դրան ներկայացվող պահանջները և այլ հարցեր: Ուստի՝ կարծում ենք, որ վճռի կատարման շրջադարձին վերաբերող դրույթները պետք է տեղ գտնեն բացառապես Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում, որտեղ կնախատեսվեն հստակ ընթացակարգային կարգավորումներ:

Չնայած դատավարության տեսակներն ու սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության քաղաքացիադատավարական կառուցակարգերն ավանդաբար ընդունված է դասակարգել երկու հիմնական խմբի՝ իրենց ենթատեսակներով. հայցային վարույթի՝ ընդհանուր հայցային և հատուկ հայցային վարույթների ենթատեսակներով, և հատուկ վարույթների՝ իրավունքի գերակայության ապահովման կոնվենցիոն որակներով պայմանավորված, դատավարական հարաբերությունների կարգավորման դինամիկան վկայում է, որ նման դասակարգումն արդեն կորցրել է արդիականությունը, և ի հայտ են եկել քաղաքացիական դատավարության այնպիսի տեսակներ, իրավունքների պաշտպանության կառուցակարգերի այնպիսի որակներ, որոնք նման դասակարգման տրամաբանությունից դուրս են⁵: Այս վարույթները դասական հայցային և հատուկ վարույթների համեմատությամբ որակական լուրջ տարբերություններ ունեն: Դրանք մի կողմից առանձնանում են իրավունքի մասին վեճի հնարավորությամբ, այլ ոչ թե փաստացի առկայությամբ, որը նյութաիրավական բնույթ չի կրում, այլ զուտ պրոցեսուալ իրավունքի իրականացում է ենթադրում: Մյուս կողմից՝ վարույթի այս տեսակում բացակայում են պատասխանողը, նրան ուղղված նյութաիրավական պահանջը, թեև առկա են հակադիր շահերով օժտված դատավարության մասնակիցները⁶:

Վճռի կատարման շրջադարձի վերաբերյալ հարցի քննության ժամանակ բացակայում է նյութաիրավական պահանջն ուղղված պատասխանողին, սակայն ֆորմալ առումով առկա են հակադիր շահերով օժտված անձինք. պարտապան (պատասխանող) և պահանջատեր (հայցվոր, ում օգտին տեղի է ունեցել կատարում): Այս վարույթը չի հանդիսանում ոչ դասական հայ-

⁵ Տես Վ. Հովհաննիսյան «Սուբյեկտիվ իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության քաղաքացիադատավարական կառուցակարգերի զարգացման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում», «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Իրավագիտություն», Երևան, 2019 № 3 (30), էջ 68:

⁶ Տես Վ. Հովհաննիսյան «Սուբյեկտիվ իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության քաղաքացիադատավարական կառուցակարգերի զարգացման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում», «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Իրավագիտություն», Երևան, 2019 № 3 (30), էջ 69:

ցային և ոչ էլ հատուկ հայցային վարույթի տեսակ:

Իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Վ. Հովհաննիսյանը առաջարկել է ըստ սուբյեկտիվ իրավունքի մասին վեճի, հակադիր շահերով օժտված կողմերի, պատասխանողին ուղղված նյութաիրավական պահանջի, խնդրի վերաբերյալ որոշում կայացնելու մասին դատարանին ուղղված պահանջի առկայության կամ բացակայության հատկանիշի՝ որպես քաղաքացիական դատավարության տեսակ առանձնացնել հայցային (ընդհանուր հայցային և հատուկ հայցային) վարույթները, հատուկ վարույթները և քաղաքացիական դատավարության տարբերակված ձևերը:

Համաձայնելով նշված դասակարգման հետ՝ կարծում ենք, որ վճռի կատարման շրջադարձի վարույթը ևս պետք է դասվի քաղաքացիական դատավարության տարբերակված ձևերի շարքին և կարգավորման ենթարկվի բացառապես Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով:

Ինչպես վարույթի ցանկացած տեսակ այնպես էլ վճռի կատարման շրջադարձի վարույթը՝ որպես քաղաքացիական դատավարության տարբերակված ձև ունի հարուցման ձևական, սուբյեկտային և օբյեկտային նախադրյալներ: Սուբյեկտային նախադրյալները սուբյեկտների շրջանակն է, որոնք իրավասու են հարուցելու նման վարույթ: Օբյեկտային նախադրյալը վարույթի քննության օբյեկտն է տվյալ դեպքում այն դատական ակտն է, որի կատարման շրջադարձի հարցը կարող է քննարկման առարկա դառնալ դատարանի կողմից: Ձևական նախադրյալները դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքը որոշակի դատավարական կարգով իրականացնելու պայմաններն է:

Սույն աշխատանքում անդրադարձ է կատարվելու դատական ակտի կատարման շրջադարձի վարույթի հարուցման սուբյեկտային նախադրյալներին, այսինքն՝ սուբյեկտների այն շրջանակին, ում նախաձեռնությամբ կարող է հարուցվել դատական ակտի կատարման շրջադարձի վարույթ:

Դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դատական ակտի կատարման շրջադարձի հարցը, որպես կանոն, քննարկվում է պարտապանի դիմումի հիման վրա: Պրակտիկայի ուսումնասիրության արդյունքում չի հայտնաբերվել որևէ դատական ակտ, որով դատարանի նախաձեռնությամբ լուծվել է վճռի կատարման շրջադարձի հարցը: Մինչդեռ, կարծում ենք, օրենսդրական կարգավորումը հակառակի մասին է վկայում: Այսպես.

«Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» օրենքի 27-րդ հոդվածի 1-ին մասի տառացի մեկնաբանությունից բխում է, որ վճռի կատարման շրջադարձի հարցը լուծում է նոր դատական ակտ կայացրած դատարանը: Նման ձևակերպմամբ օրենսդիրը իմպերատիվ սահմանել է պահանջ, որ նոր դատական ակտ կայացրած դատարանը բեկանված ակտի հիման վրա գործի նոր քննության արդյունքում կայացնելով հայցը կամ դիմումն առանց քննության թողնելու, գործի վարույթը կարճելու կամ հայցը լրիվ կամ մասնակի մերժելու մասին դատական ակտ՝ պարտավոր է դրանով անդրադառնալ նաև նախկինում կայացված, կատարված և բեկանված դատական ակտի շրջադարձին: Նշված դիրքորոշումը հիմնավորվում է մի քանի փաստարկներով.

Նախևառաջ՝ դատական ակտի կատարման շրջադարձը դատական սխալի ուղղակի հետևանքի վերացման միջոց է: Այս ընթացակարգի միջոցով վերականգնվում է այն իրավիճակը, որն առկա էր մինչև դատական ակտի կայացում: Գործի նոր քննության ժամանակ փաստացի առկա է լինում մի դատական ակտ, որը հիման վրա կողմի համար առանց որևէ օրինական հիմքի առաջացել է իրավունք, վերջինս ձեռք է բերել գույք կամ գրանցել է գույքային իրավունք և այլն: Նման սխալի ուղղումը հենց Դատարանի խնդիրն է՝ անկախ կողմի

պահանջից: Չի կարող լինել իրավունք, որը ծագել է գոյություն չունեցող դատական ակտի հիման վրա: Որևէ նշանակություն չի կարող ունենալ պարտապանի կամ այն անձի ցանկությունը, որի համար առաջացել է որոշակի իրավունք: Դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքները իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի կոնվենցիոն մասն են ու մեկ համալիր իրավունք են: Այս իրավունքը յուրաքանչյուրին երաշխավորում է ոչ միայն դատարան դիմելու իրական հնարավորություն, գործի քննության ընթացքում որոշակի որակներ ու դատավարական այլ գործիքակազմ, ապահովում դատավարական երաշխիքների պահպանմամբ հաստատված փաստերի նկատմամբ նյութական համապատասխան նորմերի կիրառում, կայացված դատական ակտի կատարում, այսինքն՝ խախտված իրավունքների վերականգնում, այլև երաշխավորում է *դատական հնարավոր սխալի կամ արդար դատաքննության իրավունքի մաս կազմող որևէ տարրի խախտման վերացման հնարավորություն*⁷: Հետևաբար՝ դատական սխալի վերացումը Դատարանի առաջնային խնդիրն է և բխում է դատարանի՝ արդարադատություն իրականացնելու առաքելությունից:

Երկրորդ. Դատարանը պարտավոր է սեփական նախաձեռնությամբ անդրադառնալ վճռի կատարման շրջադարձի հարցին՝ հաշվի առնելով հետևյալ հանգամանքը. երբեմն դատական ակտը բեկանվում է ոչ թե հայցվորի կամ պատասխանողի բողոքի հիման վրա, այլ օրինակ՝ գործին մասնակից չդարձած անձի կամ գործով վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջ չներկայացնող երրորդ անձի բողոքի հիման վրա և հետագայում՝ հայցը լրիվ կամ մասնակի մերժելու վերաբերյալ վճիռ, գործի վարույթը կարճելու կամ հայցն առանց քննության թողնելու որոշում կայացվելու դեպքում կողմերը ոչ միայն շահագրգիռ չեն լինում, այլև չեն ցանկանում, որպեսզի կատարվի շրջադարձ: Նման դեպք առկա է նաև դատական պրակտիկայում:

Թիվ ԿԴ1/0244/02/17 քաղաքացիական գործով Շ. Հ.-ն 24.02.2017 թվականին հայցադիմում էր ներկայացրել Կոտայքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան (այսուհետ նաև Դատարան) ընդդեմ համայնքի՝ ձեռքբերման վաղեմության ուժով սեփականության իրավունքի ճանաչման պահանջի մասին: Դատարանի 11.09.2017 թվականի վճռով հաստատվել է կողմերի միջև կնքված հաշտության համաձայնությունը և քաղաքացիական գործի վարույթը կարճվել է: Հոդամասի նկատմամբ գրանցվել է հայցվորի սեփականության իրավունքը: Դատարանի նշված վճռի դեմ վերաքննիչ բողոք է ներկայացրել գործին մասնակից չդարձած անձը: Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 15.10.2018 թվականի որոշմամբ Վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է և Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի թիվ ԿԴ1/0244/02/17 քաղաքացիական գործով կայացրած վճիռը բեկանվել է և գործն ուղարկվել է նույն դատարան՝ նոր քննության: Գործի նոր քննության փուլում վերաքննիչ բողոք ներկայացրած անձինք ներգրավվել են որպես վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջ չներկայացնող երրորդ անձինք: Գործի նոր քննության ընթացքում պատասխանողը որևէ առարկություն չի ներկայացրել: Հայցվորի ներկայացուցչի կողմից 05.02.2021 թվականին Դատարան է մուտքագրվել հայցից հրաժարվելու և քաղաքացիական գործի վարույթը կարճելու վերաբերյալ միջնորդություն:

Դատարանի 25.02.2021 թվականի որոշմամբ քաղաքացիական գործի վարույթը կարճվել է և դատարանը չի անդրադարձել վճռի կատարման շրջադարձի հարցին: Պատասխանողը, նույն ինքը՝ պարտապանը վճռի կատարման շրջադարձի դիմում չի ներկայացրել:

⁷ Տե՛ս Հ. Մ. Տեր-Վարդանյան, Արդար դատաքննության իրավունքի սահմանադրաիրավական հիմքերը Հայաստանի Հանրապետությունում, Եր., 2009, էջ 11:

Արդյունքում՝ ոչ իրավաչափ, բեկանված դատական ակտի հիման վրա մնացել է գրանցված սեփականության իրավունք:

Գտնում ենք, որ ոչ Հայցվորը, ոչ էլ պատասխանողը սույն գործով շահագրգռված չեն եղել, որպեսզի իրականացվի վճռի կատարման շրջադարձ, ավելին՝ նրանք գործի առաջին քննության ժամանակ հաշտություն են կնքել:

Կարծում եմ Դատարանը գործի վարույթը կարճելիս իր նախաձեռնությամբ պետք է լուծեր վճռի կատարման շրջադարձի հարցը: Իրավական ուժը կորցրած ակտով ճանաչված փաստը երբևէ չի կարող կրել իրավական հետևանքներ, քանի որ օրինական ուժի մեջ մտած ավելի բարձր իրավական ակտով նշված փաստի ճանաչումն ինքնին անհիմն է համարվել և այդ մասով գործի վարույթը կարճվել է, ավելին՝ հայցվորն ինքն է հրաժարվել հայցից: Միաժամանակ, գործի նյութերով պարզվել է, որ իրավական ուժը կորցրած դատական ակտի հիման վրա կատարվել է պետական գրանցում, ինչն, անշուշտ, այլ անձանց, տվյալ դեպքում՝ դատական ակտը բողոքարկողի իրավունքների խախտման, վերջինիս դատական պաշտպանության իրավունքի վերջնական սպառման սահմանափակման անվերապահ հիմք է հանդիսացել, որը և ենթակա էր վերացման՝ ելնելով սույն գործով հաստատված փաստական հանգամանքներից:

Իհարկե, քննարկվող գործով կայացվել է վճռի կատարման շրջադարձի վերաբերյալ ակտ, սակայն այլ ընթացակարգով՝ գործին մասնակցող շահագրգիռ անձի դիմումի հիման վրա:

Երրորդ. նման դիրքորոշումը բխում է նաև հոդվածի նույն մասի երկրորդ նախադասությունից, որտեղ կիրառվել է «եթե» բառը: Այս բառն, ըստ էության, ցույց է տալիս պայման: Մասնավորապես՝ եթե դատարանը չի լուծել բեկանված վճռի կատարման շրջադարձի հարցը, պարտապանն իրավունք ունի դիմել նոր դատական ակտ կայացրած դատարան: Նշված կարգավորման տառացի մեկնաբանությունից բխում է, որ պարտապանի մոտ վճռի կատարման շրջադարձի դիմում կարող է ներկայացվել միայն այն դեպքում, երբ դատարանը այդ հարցին չի անդրադարձել դատական ակտով:

Չորրորդ. Դատարանի կողմից վճռի կատարման շրջադարձի հարցի լուծումը սեփական նախաձեռնությամբ հիմնավորված է նաև այն հանգամանքով, որ անձն արդեն իսկ վճիռը բողոքարկելով արտահայտել է իր կամքն ուղղված տվյալ վճռի հետևանքի վերացմանը: Հետևաբար՝ շահագրգիռ անձի առանձին դիմումի ներկայացումը պարտադիր չէ:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ անհրաժեշտ է արձանագրել, որ վճռի կատարման շրջադարձի հարցի քննարկումը պետք է կատարվի դատարանի նախաձեռնությամբ՝ անկախ նրանից շահագրգիռ անձը նման դիմում ներկայացրել է, թե ոչ: Այս հարցին դատարանը պետք է անդրադառնա հայցը լրիվ կամ մասնակի մերժելու, գործի վարույթը կարճելու կամ առանց քննության թողնելու մասին դատական ակտում՝ հաշվի առնելով, որ արդարադատության գլխավոր նպատակը մարդու իրավունքների՝ որպես հիմնական սոցիալական արժեքի պաշտպանությունն է, որը օրենքի ֆորմալ իրացման արդյունքում կարող է չիրականանալ:

Անդրադառնալով վարույթ նախաձեռնող մյուս սուբյեկտներին՝ հարկ է ընդգծել, որ «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» օրենքի 27-րդ հոդվածի 1-ին մասի տառացի մեկնաբանությունից բխում է, որ եթե դատարանի նախաձեռնությամբ վճռի կատարման շրջադարձի տեղի չի ունենում, ապա այդ հարցը կարող է քննարկվել միայն պարտապանի դիմումի հիման վրա: Նույն օրենքի 7-րդ մասի համաձայն՝ պարտապանն այն քաղաքացին կամ իրավաբանական անձն է, Հայաստանի Հանրապետությունը կամ համայնքը կամ օտարերկրյա պետությունը որը, կատարողական թերթի համաձայն, պարտավոր է կատարել որո-

շակի գործողություններ կամ ձեռնպահ մնալ դրանց կատարումից: Ստացվում է՝ պարտապանը վարույթում «պարտվող կողմն է»՝ պատասխանողը, որի վերաբերյալ տրվել է կատարողական թերթ:

Հետևաբար՝ հարց է ծագում արդյոք հայցվորը, այսինքն՝ պահանջատերը կամ վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջ չներկայացնող երրորդ անձը կարող են ներկայացնել նման դիմում այն դեպքում, երբ դատարանը անդրադարձ չի կատարել վճռի կատարման շրջադարձի հարցին:

Վերը հիշատակված թիվ ԿԴ1/0244/02/17 քաղաքացիական գործով կայացված որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է հենց այս հարցադրմանը: Առաջին ատյանի դատարանի և Վերաքննիչ դատարանի որոշումներով վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջ չներկայացնող երրորդ անձ «Վեոլիա Ջուր» ՓԲ ընկերության ներկայացուցչի դիմումը՝ վճռի կատարման շրջադարձի վերաբերյալ՝ մերժվել է այն պատճառաբանությամբ, որ վճռի կատարման շրջադարձի դիմում կարող է ներկայացնել միայն պարտապանը, այսինքն՝ գործով պատասխանողը, իսկ երրորդ անձին նման իրավունք տրված չէ:

Նշված գործով կայացված որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ վճռի կատարման շրջադարձի դիմում ներկայացնելու իրավունքից օգտվելու հնարավորությունը պետք է ընձեռել ինչպես այն պատասխանող-պարտապանին, ով կամովին կատարել է դատական ակտը, այնպես էլ այն անձանց, ովքեր թեև «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի իմաստով ուղղակիորեն չեն հանդիսանում պարտապան, սակայն քաղաքացիական դատավարությունում ներգրավված լինելով պատասխանողի կողմում որպես վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջներ չներկայացնող երրորդ անձ, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 38-րդ հոդվածի 7-րդ մասի համաձայն, օգտվել են կողմի, տվյալ դեպքում՝ պատասխանողի իրավունքներից և կրել նրա պարտականությունները, բացի նույն հոդվածով նախատեսված իրավունքներից՝ պայմանով, որ հայցը բավարարելու արդյունքում ի կատար ածված դատական ակտը հաստատապես ազդել է նրանց իրավունքների ու օրինական շահերի վրա՝ վերջիններիս համար հանդիսանալով անցանկալի և նրանց փաստացի ու իրավական վիճակը վատթարացնող:

Դրանից ելնելով՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ յուրաքանչյուր դեպքում, երբ պարտապան չհանդիսացող, սակայն պատասխանողի կողմում որպես վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջներ չներկայացնող երրորդ անձ ներգրավված անձի կողմից ներկայացվում է վճռի կատարման շրջադարձի մասին դիմում, դատարանները պարտավոր են, վերը նշված պարտադիր պայմանների առկայությունը պարզելուց բացի, նաև պարզել այդ անձի՝ վերը նշված դիրքորոշումների համատեքստում շահագրգիռ լինելու հանգամանքը:

Հարկ ենք համարում նշել, որ տեսականորեն նույնիսկ Հայցվորը կարող է դիմել և պահանջել վճռի կատարման շրջադարձ՝ համոզված լինելով, որ իր իրավունքը ոչ իրավաչափ հիմքից է ծագել:

Ելնելով վերոգրյալից՝ գտնում ենք, որ դատական ակտի կատարման շրջադարձի դիմում կարող է ներկայացնել գործին մասնակցող ցանկացած շահագրգիռ անձ, ում իրավունքների ու օրինական շահերի վրա հաստատապես ազդել է ի կատար ածված դատական ակտը:

Եզրակացություն

Ամփոփելով շարադրվածը՝ գտնում ենք, որ Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում անհրաժեշտ է նախատեսել վճռի կատարման շրջադարձի վարույթին վերաբե-

րող կարգավորումներ, որտեղ հստակորեն պետք է սահմանվեն վարույթի առանձնահատկությունները, վարույթ նախաձեռնելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների շրջանակը, կայացվող դատական ակտի բնույթը, հայցի ապահովման կամ իրավունքի պաշտպանության միջանկյալ միջոցների կիրառման հնարավորությունները:

Ամփոփագիր: Սույն գիտական հոդվածում հանգամանորեն քննարկվում են դատական ակտի կատարման շրջադարձի էությունը և սուբյեկտային նախադրյալները: Հոդվածում հեղինակը զարգացնում է այն հայեցակարգային մոտեցումը, համաձայն որի՝ դատական ակտի կատարման շրջադարձի վարույթը պետք է դասվի քաղաքացիական դատավարության տարբերակված ձևերի շարքին և կարգավորման ենթարկվի բացառապես Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով: Ներկայում Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում դատական ակտի կատարման շրջադարձի վերաբերյալ կարգավորում նախատեսված չէ: Դատական ակտի կատարման շրջադարձին վերաբերող դրույթները տեղ են գտել «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» օրենքում: Հեղինակը, գտել է, որ ինչպես վարույթի ցանկացած տեսակ, այնպես էլ դատական ակտի կատարման շրջադարձի վարույթը՝ որպես քաղաքացիական դատավարության տարբերակված ձև ունի հարուցման ձևական, սուբյեկտային և օբյեկտային նախադրյալներ: Սուբյեկտային նախադրյալները սուբյեկտների շրջանակն է, որոնք իրավասու են հարուցելու նման վարույթ: Հեղինակը վերլուծել է դատարանի լիազորությունը՝ սեփական նախաձեռնությամբ իրականացնելու դատական ակտի կատարման շրջադարձ: Հոդվածում գործող օրենսդրական կարգավորումների և դատական պրակտիկայի լույսի ներքո՝ վերլուծվել է նաև դատական ակտի կատարման շրջադարձի իրականացման համար դատարանի մեջ իրավունք ունեցող հնարավոր անձանց շրջանակը:

Annotation. This scientific article discusses the essence and subjective prerequisites of the reversal of the execution of a judicial act. In the article, the author develops the conceptual approach according to which the proceeding for the reversal of the execution of a judicial act should be classified as a differentiated form of civil proceeding and be regulated exclusively by the Code of Civil Procedure. Currently, the Code of Civil Procedure does not regulate the reversal of a judicial act's execution. The provisions related to the reversal of the execution of a judicial act are included in the law "On Compulsory Enforcement of Judicial Acts." The author found that, like any type of proceeding, the proceedings for the reversal of the execution of a judicial act, as a differentiated form of civil proceedings, have formal, subjective, and objective prerequisites for initiation. Subjective prerequisites are the scope of subjects that are authorized to initiate such proceedings. The author has analyzed the authority of the court to reverse the execution of a judicial act on its own initiative. In the light of the current legislative regulations and judicial practice, the article also analyzed the scope of possible persons who have the right to apply to the court to reverse the execution of a judicial act.

Аннотация. В данной научной статье подробно рассматриваются сущность и субъективные предпосылки отмены исполнения судебного акта. В статье автор развивает концептуальный подход, согласно которому производство по отмене исполнения судебного акта должно быть отнесено к отдельной форме гражданского судопроизводства и регулироваться исключительно ГПК. В настоящее время ГПК не предусматривает регулирования вопроса отмены исполнения судебного акта. Положения, касающиеся отмены исполнения судебного акта, содержатся в Законе «О принудительном исполнении судебных актов». Автор установил, что, как и любой вид производства, производство о повороте исполнения судебного акта, как отдельная форма гражданского судопроизводства имеет формальные, субъективные и объективные предпосылки возбуждения. Субъективные предпосылки – это круг субъектов, уполномоченных возбуждать такое производство. Автором проанализированы полномочия суда по отмене исполнения судебного акта по собственной инициативе. С учётом действующего законодательства и судебной практики проанализирован круг лиц, имеющих право обратиться в суд с заявлением о отмене исполнения судебного акта.

Բանալի բառեր – վճռի կատարման շրջադարձ, դատական ակտի կատարման շրջադարձ, «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» օրենքի 26-րդ հոդված:

Keywords: reversal of the execution of a judgment, reversal of the execution of a judicial act, Article 26 of the Law “On the Compulsory Execution of Judicial Acts.”

Ключевые слова: Поворот исполнения решения суда, Поворот исполнения судебного акта, статья 26 Закона «О принудительном исполнении судебных актов» РА.

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարություն. գիրք առաջին, Երևան, 2022:
2. Հ. Մ. Տեր-Վարդանյան, Արդար դատաքննության իրավունքի սահմանադրաիրավական հիմքերը Հայաստանի Հանրապետությունում, Եր., 2009:
3. Վ. Հովհաննիսյան «Սուբյեկտիվ իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության քաղաքացիադատավարական կառուցակարգերի զարգացման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում», «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Իրավագիտություն», Երևան, 2019 № 3 (30):
4. Պապամիկալոպոսյուն ընդդեմ Հունաստանի (Papamichalopoulos v. Greece) գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի 31.10.1995 թվականի վճիռը:
5. Բուրդուժն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի 07.05.2002 թվականի վճիռը:
6. Հորնսբին ընդդեմ Հունաստանի գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի 19.03.1997 թվականի վճիռը:
7. Սահմանադրական դատարանի 28.06.2013 թվականի ՍԴՈ-1102 որոշում:
8. Վճռաբեկ դատարանի՝ թիվ 2-4247/2004 քաղաքացիական գործով 04.10.2013 թվականի որոշումը:
9. Վճռաբեկ դատարանի՝ թիվ ԵԿԴ/0479/02/14 քաղաքացիական 07.10.2022 թվականի որոշումը:
10. Առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի և Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի որոշումների համապարփակ ուսումնասիրություն:

Անտոնյան Ա. – ՀՀ Կոտայքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր, էլ. հասցե՝ antonyan.anahit.court@gmail.com:

Ներկայացվել է խմբագրություն 12.09.2025 թ., տրվել է գրախոսության 12.09.2025 թ., երաշխավորվել է ԵԴՀ քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի դոցենտ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու Ս. Մեղրյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 15.01.2026 թ.: